

A KÖZÖS ÉLET TESTVÉREI.

(Befejező közlemény.)

Az itt előszámlált iskolákon kívül még két iskola jutott nagy hírre, melyekben szintén a közös élet testvéreinek iránya és szelleme uralkodott, a schlettstadi és a münsteri. A schlettstadi iskolában Dringenberg Lajos tanít, ki szintén Kempen Tamás tanítványa, kinek iskolájából a heidelbergi egyetembe ment.

A schlettstadi iskola a közös élet testvérei többi iskolájával megegyez, Dringenberg a valláserkölcsi nevelésen kívül a classikusok olvasására fekteti a fősulyt. Dringenberg iskoláját egy dolog teszi fontossá, és ez a hazai történelem tanulmányozása, melyre sok időt fordít, egyúttal mindenkit buzdít, hogy mélyedjenek bele a hazai történelem kutatásába. Wimpheling, ki Schlettstadtban született, Dringenberg mesteri vezetése mellett szereti meg a történelmet, és hálával emlegeti tanítójának ezen a téren kifejtett munkásságát, mely őt is arra ösztönzi, hogy hazaszeretetének bebizonyítására hazája történelmét tárgyaló munkát írjon.

A schlettstadi iskola Dringenberg halála után is virágzik, Dringenberg tanítványai gondoskodnak róla, hogy az első évek jó hírnevét állandóan megőrizzék. Ez sikerül is nekik, legalább azt kell következtetnünk egy vándortanulónak, Platter Tamásnak fenmaradt értesítéséből.

Mikor Platter Tamás hosszú vándorlás után, melynek epizódjait keresetlen őszinteséggel beszéli el, 1517-ben, tizennyolcz éves korában Schlettstadtba jő, 900 tanulót talál együtt az iskolában, melyről a már sok iskolában megfordult Tamás vándortanuló azt írja, «dass die Schlettstädter Schule die erste sei, da es recht zugging». Erasmus is szépen nyilatkozik a schlettstadi iskoláról, főleg azon időtől fogva, mióta Sapidus János (Johann Witz) állott az intézet élén.

Wimpheling férfikorának delén, dicsőségének magaslatán egy percze sem feledkezett meg arról, hogy a schlettstadi iskola iránt hálával illik viseltetnie. Az iskola szellemi niveauja mindig érdekelte, szívesen tette meg azt, mivel ezt a szellemi niveaut megtarthatta, illetőleg előmozdíthatta. A XVI. század második felében, 1560 után, a jezsuiták vezetése alá kerül a schlettstadi iskola.

A münsteri káptalani iskola megújítása Langen Rudolf prépost érdeme. Mikor második olaszországi útjából, hova a tizennyolcz éves

Busch Hermann társaságában 1486-ban indul el, vizszatért, Agricola Rudolf barátjának fölszólítására és bátorítására azzal a gondolattal fogalkozik, hogy a münsteri iskolát, mely ekkor valószínűleg zárva volt, megnyissa és fölvirágoztassa. Langen prépost, Kempen Tamás tanítványa, ki Olaszország földjén a humanisták szellemi törekvéseit magába szívja és az ott nyert lelkesültség tüzét éleszteni törekszik, a münsteri iskolát a renaissance szellemében akarja visszaállítani, később fölvirágoztatni.

A *münsteri iskola* a régi humanisták első iskolája Németországban, melyben nem a közös élet testvéreinek humanistikus törekvéseit ápolják kizárólag, hanem a deventeri iskola irányát az olasz humanisták egészséges, a pogányság felé hajló törekvésektől megtisztított, illetőleg teljesen ment szellemi mozgalmával egészítik ki, hogy bár valláserkölesi alapon, de nagyobb enthusiasmmal tanítsák a görög és latin nyelvet és irodalmat.

Kissé nehezen ment a münsteri iskolának ily irányú és szellemű szervezése. A tankönyveknek megváltoztatása, mely a közös élet testvéreinek másutt is törekvése volt,* a kölni egyetem tanárai körében ellenmozgalmat kelt, és a káptalan tagjait is sikerül Langen törekvéseinek megghisítására megnyerni. Langen Rudolf, a világlátott férfiú, ki a diplomatiának síkos parquettején is megtudott állani, hamar belátja, hogy az idő még nem érkezett el az ő munkásságának megkezdésére, eszméinek megvalósítására; az öreg püspöktől Schwarzburg Henrikől nem remélhet támogatást a káptalannal szemben. Mikor azonban 1496-ban Ritberg Conrád, ki maga is Olaszországban tanult és a humanistáknak barátja volt, lesz münsteri püspökké, Langen prépost kieszközli nála a káptalan részére az engedélyt, hogy a münsteri káptalani iskolát Langen tervei szerint tervezzék.

A tudományért lelkesülő Langen prépost, kinek æsthetikai izlését kortársai nem győzik eléggé magasztalni, arra gondol most, hogy a münsteri iskola vezetését a volt iskolatársára, a deventeri középiskola igazgatójára, Hegius Sándorra bizza. Hegius ugyan nem fogadja el, de

* A humanismus szellemének megfelelőleg a közös élet testvérei első sorban a latin grammatika megjavítására törekszenek; Murmellius, Despauterius, Massäus, Torrentinus, Macropodius, Sintius buzgólkodnak különösen ezen a téren. A «Breviloquus Benthemianus», melyet az újabb időkben Hamann tanulmányozott (im Programm der Stadtschule des Johanneums zu Hamburg 1879) legalább is egy évtizeddel előbb jelent meg Reuchlin «Vocabularius brevilocus»-a előtt. Hamann szerint a Breviloquus Benthemianus a közös élet testvérei egyikének szerkesztésében látott napvilágot. V. ö. dr. Otto Kaemmel: Geschichte des deutschen Schulwesens 22., 9. l.

helyébe jó legkedvesebb tanítványainak egyike, Timann Camener, ki egynehány rokon gondolkodású és törekvésű emberrel együtt kezdi meg tanítását a münsteri iskolában.

Erről az intézetről is elégtelen, sovány adataink vannak. Az bizonyos, hogy az iskola öt osztályból állott és minden osztály élén egy tanító volt.* A tanítók közül többen írók is voltak, mit annak a körülménynek lehet betudni, hogy Langen Rudolf rendelkezésükre bocsátotta könyvtárát, melynek gazdagságáról Murmellius humanista oly lelkesülten ír. A tanítók azután az ott szerzett ismereteket az iskolán kívül, irodalmi úton is terjeszteni törekszenek.

A münsteri iskolát a valláserkölesi alap csak úgy jellemzi, mint a közös élet testvéreinek többi iskoláját. A tudomány szeretete, mely a renaissance szellemében a classikusok szeretetében emelkedik eszményi magaslatra, annyiban intenzívebb a münsteri iskolában, a mennyiben a görög nyelv és irodalom nagyobb ápolásban részesült, mint a többi iskolában. Az ismeretek közlésében a münsteri iskola tanítói alaposagra törekszenek, hogy ezáltal tudományos kutatásra készítsék elé növendékeiket. Langen Rudolf egyuttal lelkesen buzdítja tanítóit, a jó ízlés, a szép érzékének fejlesztésére; a görög irodalom remekeinek tanulmányozásával arra törekedjenek, hogy a lélek harmonikus fejlesztése a szép ízlés fejlődésével köttessék össze, a tanuló ízlésszerűen többre becsülje a jót a rossznál.

Ilyen törekvések mellett egészen természetes volt az, hogy Langen prépost is nagy súlyt fektet arra, hogy a münsteri iskola növendékei közül többen lépjenek a tanítói pályára, és az iskola katedráira, nemkülönben irodalmi úton terjeszszék a vallás, a tudomány igazságait, lépjenek egyuttal sorompóba a művészeti szép cultusa érdekében. Míg könyvtárát készséggel bocsátja a tanulni akarók rendelkezésére, háza menedékkül szolgál azoknak, kiket a classikusok tanulmányozása, illetőleg a megindult új szellemi mozgalom mellett elfoglalt állása miatt néha meggyőződésből, máskor kicsinyes okokból üldöznek azok, kik a humanisták új szellemi törekvéseivel nem rokonszenveztek. Így jut Münsterbe Cäsarius János is, ki 1504-ben kénytelen Kölnből távozni. Visszaemlékezvén arra, hogy egykori tanára, Hegius Sándor, valamikor ajánlottá neki a münsteri iskola és Langen prépost meglátogatását, siet Münsterbe. Langen és a münsteri iskola tanártestülete tárt karokkal fogadja az ekkor már híres görög philologust, kinek előadását tanártársai is hallgatják, hogy hiányos görög ismereteiket kiegészítsék.

A görög nyelv és irodalom tanítására, Langen óhaja szerint, eddig

* V. ö. Erhard: Geschichte des Wiederaufblühens wissenschaftlicher Bildung I. 352.

is sulyt fektettek a münsteri iskolában, de most a tanulók kettőzött szorgalommal tanulják Homeros és Pláto nyelvét, mivel az intézet igazgatójával együtt a tanárok is lelkesült művelői lesznek. Így történik, hogy a midőn Cäsarius ismét visszatér Kölnbe, Hagemann János személyében egy kiváló férfiú lesz utódja, ki ép oly lelkesültséggel tanítja Hellas szép nyelvét és irodalmát.

Langen őszinte szeretettel csüng az iskolán, melynek hírneve szívéen fekvő. A tanítóknak igazán jóakaró barátja, sokszor látogatja meg őket munkájok közben, nem azért, hogy ellenőrizze, hanem azért, hogy lelkesítse tanítóit, Murmelius, Cäsarius, Busch Hermann nem is szolgáltattak okot arra, hogy a prépost munkájukban ellenőrizze, hiszen nemcsak iskolai kötelességeiket teljesítik pontosan és lelkiismeretesen, hanem megtakarított perczeikben az irodalom művelésével is terjesztették tudományos ismereteiket. Nem lehet meghatottság nélkül olvasni azokat a sorokat, melyekben az iskola tanítói mæcenásokhoz folyamodnak, elértesztvén szándékaikat, terveiket. Akár az iskolában akarnak valami újítást kezdeményezni, akár irodalmi munkásságuk sikere érdekében szorulnak tanácsra, leplezetlen őszinteséggel adnak elő mindent, és a tudós türelmetlenségével váraoznának a válaszra. A nagytudományú prépost ilyenkor mutatja meg igazán lelki műveltségét. Nem a hatalmi, vagy a szellemi felsőbbtség tudatában, hanem igazi szerénységgel, melyet a szeretet nemesít, válaszol e fölvetett kérdésekre, eszébe se jut az a hiú gondolat, hogy a tétel megfejtése emelni fogja tekintélyét, hogy mint tudós tiszteletben részesül környezete részéről, mely előtt alkáima van eszét, tudományát, ízlését megmutatni.

A tudomány szeretete nem ölte meg lelkében a hitnek és erkölcsnek szeretetét. Kortársai nemcsak mint tudóst, hanem mint papot is nagyrabecsülték, őszinte tisztelet környezte személyét mindenütt. — A szentírást, a szent atyákat épen oly szorgalmasan tanulmányozta, mint a classikusokat, a bölceletet.

Az egyházban mutatkozó keresztényellenes iránynak és mozgalomnak kell őt is érinteni, vallásos lelke, melynek ítélőerejét a classikusok, a bölcelelők tanulmányozása mindig jobban és jobban élesztette, nem tud kitérni a gondolat elől, hogy változásnak kell bekövetkezni. A mikor ez a gondolat megerősödik lelkében, örömmel gondol a bekövetkező változásra, mert az a véleménye, hogy a szellemi életet érintő ezen mozgalom első sorban az iskolára lesz hatással, az iskolai tanítás terén üdvös reformokat teremt, melyek mindenek fölött arra irányulnak, hogy a nevelés és a tanítás kérdéseiben világosság és tiszta gondolkodás legyenek az uralkodók.

A középkori iskolákat conservativ merevség jellemzi. Évtizedeken használt tankönyvekből tanul az ifjuság, melyeknek tartalmát az isko-

lában mestereik vezetése alatt beemlékelik a nélkül, hogy az értelem művelésére, az erkölcsi nevelésre, mely az ismeretek közlésében is a legfontosabb, nagy sulyt helyeztek volna. Formalismus az uralkodó-mindenütt, iskolában, tudományban; ez tartja békóban az emberi szellemet. A könyvnyomtatás föltalálása előtt nehéz könyveket szerezni, melyek révén a fölvilágosodottság terjedhetne; az iskolában, tekintettel a különféle tantárgyakra, csak a legszükségesebbekre terjeszkedhetik ki mindegyik tanító, kiknek maguknak sincs módjukban önmagukat művelni, mivel nehezen juthatnak könyvekhez.

A közös élet testvérei mikor házaikban a classikus írókat, a szent-írást és a szent atyákat másoltatják, egy nagy lépést tesznek a tudomány-érdekében. A könyveket másoló gyermekek és ifjak megszeretik a könyveket és később megszerzik, illetőleg maguk számára is másolnak példányokat. A könyvek számai szaporodnak, melyek az iskolán kívül is elterjednek és a tudománynak, a műveltségnek előrehaladására jótékonyan befolyanak.

Az a körülmény, hogy a görög és latin nyelveket többen jól megtanulják, alkalmul szolgál arra, hogy a két kulturnép irodalmi termékeit, a költőiket és a tudományosokat egyaránt tanulmányozhassák.

A közös élet testvérei ezekre nagy gondot fordítanak, minden iskolában állítanak könyvtárakat és örömet bocsátják nemcsak a tanulóknak, hanem a tanulni akaró felnőtteknek is a rendelkezésére. Az iskola, és a tudósok egyesületei, melyek Olasz- és Németországban keletkeznek, jótékonyan folynak be a tudományos ismeretek megszerzésére, a tudománynak szeretetére.

Az iskolai tanítás terén a közös élet testvérei tették a legüdvösebb-változtatást. A reform helyessége, vagy legalább is életképessége mellett az szől legvilágosabban, hogy a reformatio létrejötte után a protestáns-iskolákat ezen az alapon szervezik. A jezsuiták, midőn látják, hogy a protestánsok átveszik a közös élet testvéreinek iskolai szervezetét, kész-örömmel maradnak meg azon az alapon, mely a közös élet testvéreinek szigoruan katholikus-iskolaiban évtizedek tanubizonysága szerint jónak bizonyult.

Az igaz, hogy az iskolák virágzása, az iskolákban uralkodó szellem és irány, szorososan egyes tanférfiak személyéhez van kötve, az irány és szellem állandósítása lehetetlen, az iskolai élet hullámszerű változásokon megy keresztül.* Nagyobb hatalom, mely tekintélyének sulyával lépett.

* Hegius és Dringenberg kiválasztanak egy néhány jó tanulót, kiket az ő felügyeletük alatt tanítókul alkalmaznak iskoláikban. Ezekből a tanítókul alkalmazott tanulókból lettek a régi német humanismus lelkes apostolai, kik úgy is mint tanítók, úgy is mint írók iparkodnak használni a tudomány ügyének.

volna föl,* minő lehetett volna az egyház, vagy az állam, és maga a társadalom nem veszi pártfogásába az iskolákban megindult új szellemet és mozgalmat, hogy mindakettőt az iskolai tanítás érdekében felhasználja. Így csak félfenken halad előre, vagy éretlen gyömölcs módjára semmisül meg. Gazdagabb városok, melyek a középkor folyamában az úgynevezett városi iskolákban is üdvös mozgalmat indítanak a polgári elem nevelése és tanítása érdekében, a renaissance iskoláit, köztük a közös élet testvéreinek intézeteit szívesen fogadják pártfogásaikba, örömmel istápolják, (bár helylyel-közel a városok ügyei intézői részéről az ellenkező mozgalom is előfordul), segítik küzdelmeikben a tanítókat, a tudósokat.

De a megindított mozgalom másrésztől visszatetszést is szül. Bármennyire hódít is az új humanismus keresztényellenes iránya Németországban, vannak többen, kik a classikusok művelésében sértetlenül megtudják őrizni a keresztény szellemet, kik a pogány eszmék hatalmától és befolyásától mentek maradnak. Ezek »zután a terjedő új humanismus hódításai elé gátakat emelnek, a vallás-erkölcsi irány, szellem sürgetésével kissé, bár nagyon is kissé föltartóztatják.**

* Egyes tudósok, hogy törekvésekben ne álljanak elszigetelten, egymás között kötnek szoros barátságot, melyet a törekvések azonossága a legszentebb szövetséggé tett. Eszméket cserélnek egymással a tudósok, szándékaikkal, terveikkel rokon gondolkodásu és szellemű társaik előtt föllépnek. Erre a célra nemcsak az egy városban, vagy tartományban lakó tudományos férfiak, hanem sokszor nagy távolságban élők is megkötik a szövetséget, és vagy levelekben beszélnek meg terveiket, vagy pedig a tehetősöb-
bek, sőt sokszor még az egészen szegények is utazásokat tesznek, hogy az úton szerzett ismereteiket a tudomány czéljaira értékesítsék.

Celtes Konrád erre a célra alapítja a rajnai, később a dunai irodalmi társaságot.

** Ezek a régi humanisták a classikusok tanulmányozása mellett egy perczre sem feledkeznek meg arról, hogy a tudomány terjesztésén kívül az intelligens társadalomnak az is kötelessége, hogy a népnevelésre befolyjon. A nép nevelése pedig, ezzel is tisztában voltak, nem lehet más alapon, mint vallás-erkölcsi alapon. Ennek a célnak megfelelőleg, a vallást, igazságainak tanulmányozását nem hanyagolják el, ellenkezőleg a vallás igazságainak ismerete összhangban van náluk a tudomány igazságainak ismeretével.

A vallásos neveléssel, tanítással összefügg egyuttal az anyanyelvnek tanulása. A népnek a szentírást anyanyelvén kell olvasni, és erre a célra készül is már a XIV. században a nép anyanyelvén szentírás fordítás; ez pedig szükségessé tette viszont az anyanyelv olyan fejlődési fokát, melyen az mint irodalmi nyelv erre a célra szolgálhat.

Az új humanisták belebocsátkoznak a harciba, de nemsokára egy eddig nem remélt mozgalom keletkezik Németországban, melyre a veszekedő tudósok, legalább ekkor nem gondoltak, bár keletkezése és terjedése másrésről nem ejtette bámulatba azokat, kik a jelen eseményeiből következtetést tudtak vonni a bekövetkező jövőre.

Az a nyugtalanság, mely a tudós világot a renaissance kora óta kisebb-nagyobb mértékben jellemzi, mely nyíltan kijelentette, hogy a dolgok azon állásával, melyek a középkori tudományosságát jellemezték, nincsen megelégedve, átszállott a vallási, polgári és politikai életre egyaránt, és futótűz gyanánt terjedt el a művelt Európa népeinél, nemzeteinél.

A vallási, polgári és politikai élet jobban érdeklí az embereket, mint az iskola és a tudományos élet. Ezen általános igazsághoz hozzájárult még az, hogy a XIV. és XV. századokban nem beszélhetünk a tudományos életnek azon általánosságáról, mely a XIX. század művelt nemzetének társadalmában ma előfordul. Az iskolán, egyes tudós egyesületeken, fejedelmi, főúri mæcenások áldozatkészségén kívül alig van valami, mi a tudomány előrehaladását előmozdithatta volna. A tudás igazságainak kutatása csak a tudósok körében élő embereknek szerez örömet, kívülök mást alig lelkesít.*

Az irodalmi műveltségnek elterjedése szükséges ahhoz, hogy a jelzett változás bekövetkezzék. Csakhogy ez nehezen ment abban az időben, midőn a könyvek elterjedése elé legyőzhetetlen akadályok gördülnek. A könyvnyomtatás föltalálása, melylyel Németország a tudománynak többet használt, mint az eddigi összes törekvések, a szellemi élet minden terén, annak összes megnyilatkozásaiban üdvös eredményel járt, a vallási, tudományos és művészeti életnek, törekvéseknek megváltoztatására, nemesítésére volt hivatva az egész vonalon.

ACSAY ANTAL.

* Hogy a renaissance tudósait mennyire lelkesítette a tudomány szeretete, bizonyítják leveleik, melyek fönmaradtak. A renaissance történelmének és törekvéseinek föltüntetésére ezeknek a leveleknek olvasása, tanulmányozása multhatatlanul szükséges. Ujabb adatoknak is jöhetünk nyomára.